

Galántai László Dávid¹

Az igazságos háború szerepe az Amerikai Egyesült Államok 21. századi katonai erőalkalmazásának igazolásában

The Role of Just War Theory in the Justification of U.S. Military Force in the Twenty-First Century

Absztrakt

A tanulmány azt vizsgálja, hogy az igazságos háború elmélete (IHE) miként működik a 21. században nem pusztán normatív filozófiai hagyományként, hanem empirikusan megfigyelhető igazolási mechanizmusként az Egyesült Államok katonai erőalkalmazásának nyilvános legitimációjában. Kiindulópontja, hogy a klasszikus, formálisan deklarált háborúk mellett a modern amerikai műveletek jogi státusza és célrendszere gyakran vitatott, ezért a beavatkozások normatív meggyőző ereje – önvédelem, megelőzés, civilek védelme, rendfenntartás – a politikai fenntarthatóság és a koalíciós elfogadhatóság kulcselemévé vált. A tanulmány kvalitatív, értelmező jellegű normatív-politikai diskurzuselemzést alkalmaz, elsődleges forrásokra (elnöki beszédek, nemzetbiztonsági stratégiák, kormányzati nyilatkozatok, koalíciós dokumentumok) támaszkodva. Az elméleti háttér röviden áttekinti az IHE történeti gyökereit és amerikai „újrafelfedezését”, majd a „hagyományos” (walzeri–rawlsi) és revizionista megközelítések vitáját, amelyet a tanulmány funkcionális szemlélettel a legitimációs működés szempontjából értelmez. Következtetése szerint az amerikai igazolási narratívák döntően a kollektív jogokra és a rendfenntartásra építő keretet mozgósítják; a revizionista, egyéni felelősségre építő logika csak marginálisan jelenik meg. A Trump-éra elemzése kiegészítő ellenpróbaként azt jelzi, hogy a normatív igazolás részleges háttérbe szorulása és a tranzakcionális érvelés előretörése feszültségeket generál a szövetségi rendszerben és a nemzetközi legitimitás terén, ami a hegemonikus igazolási keret strukturális jelentőségét erősíti.

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszo szolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: galantai.laszlo.david@stud.uni-nke.hu

Kulcsszavak: igazságos háború elmélete, katonai erőalkalmazás igazolása, Egyesült Államok, hegemonia, normatív legitímáció, hadviselés ideológiája

Abstract

The article examines how Just War Theory (JWT) functions in the twenty-first century not merely as a normative philosophical tradition, but as an empirically observable framework of justification in the public legitimation of United States military force. It argues that, alongside the decline of formally declared wars, contemporary U.S. military operations are increasingly marked by contested legal status and ambiguous political objectives. Consequently, the normative credibility of military interventions – articulated through concepts such as self-defence, prevention, civilian protection, and the maintenance of international order – has become a central condition of political sustainability and coalition acceptance. Methodologically, the study employs a qualitative, interpretive normative-political discourse analysis, drawing on primary sources (presidential speeches, national security strategies, official government statements, and coalition-related documents). The theoretical framework provides a concise overview of the historical foundations of Just War Theory and its American "rediscovery," followed by an outline of the contemporary debate between "traditional" (Walzerian–Rawlsian) and revisionist approaches. This debate is interpreted through a functional perspective, emphasising the practical role of normative frameworks in legitimating military action rather than their philosophical validity. The analysis demonstrates that U.S. justificatory narratives predominantly rely on a framework centred on collective rights and the preservation of international order, while revisionist approaches grounded in individual moral responsibility remain marginal in practical application. The examination of the Trump era serves as a complementary counter-case, showing that the partial retreat from norm-based justification and the growing prominence of transactional reasoning generated tensions within alliance structures and international legitimacy. These findings underscore the structural importance of Just War discourse as a hegemonic justificatory framework in contemporary U.S. military practice.

Keywords: Just War Theory, justification of military force, United States, international order, hegemony, normative legitimacy, ideology of warfare

Bevezetés

A 21. század fegyveres konfliktusai egyre nehezebben illeszthetők bele a klasszikus háborúfogalom kereteibe.² Az Egyesült Államok katonai beavatkozásai szervesen illusztrálják ezt a trendet: a formálisan deklarált háborúk helyét fokozatosan olyan katonai akciók vették át, amelyek jogi státusza, politikai célrendszere és időbeli

² KALDOR 2012: 1–7.

lehatárolása gyakran bizonytalan.³ Mindez azonban nem jelenti azt, hogy e beavatkozások igazolása – és az erre irányuló politikai igény – háttérbe szorult volna. Épp ellenkezőleg: a katonai erő alkalmazásának indoklása a kortárs nemzetközi rendszerben egyre hangsúlyosabban normatív, erkölcsi és ideológiai nyelvezetben jelenik meg.⁴

Ez a jelenség különösen szembetűnő egy olyan átalakuló világrendben, amelyben az Egyesült Államok továbbra is meghatározó katonai szereplő, ugyanakkor beavatkozásai a 21. században egyre inkább koalíciós, multilaterális és politikailag érzékeny környezetben zajlanak.⁵ A katonai erő alkalmazása ebben a kontextusban nem csupán stratégiai és jogi kérdés, hanem legitimációs probléma is: a beavatkozások elfogadhatósága nemcsak a nemzetközi jog formális keretein, hanem az igazolás normatív meggyőző erején is múlik – különösen a hidegháború utáni világrend hegemon szereplője számára.⁶

Az igazságos háború elmélete a nyugati politikai és hadelméleti gondolkodás egyik legrégebbi normatív hagyománya, amely arra a kérdésre keres választ, hogy milyen feltételek mellett tekinthető a fegyveres erő alkalmazása erkölcsileg megengedhetőnek, illetve milyen korlátok között folytatható legitim módon.⁷ Az elmélet alapvető célja nem a háború igazolása önmagában, hanem az erőszak alkalmazásának erkölcsi korlátozása és szabályozása: olyan normatív kritériumrendszer kialakítása, amely egyszerre törekszik a háború indításának igazolhatóságára (*jus ad bellum*) és a hadviselés módjának erkölcsi keretek közé szorítására (*jus in bello*). E kettős funkció révén az igazságos háború elmélete nemcsak morális mérceként működik, hanem a fegyveres konfliktusok politikai értelmezhetőségének és legitimációjának is alapvető eszköze: lehetővé teszi a háború megkülönböztetését a jogtalan erőszaktól, valamint az erő alkalmazásának összeegyeztetését a politikai közösségek által vallott erkölcsi és jogi normákkal.

A tanulmány alapfeltevése az, hogy az igazságos háború elmélete (IHE) a 21. századi hadviselésben nem pusztán filozófiai hagyomány vagy jogi keret, hanem empirikusan működő igazolási mechanizmus. Az igazságos háború szempontjai – mindenekelőtt az igazságos ok, a legitim autoritás és a helyes szándék – tartósan jelen vannak a háború erkölcsi értelmezésében, miközben tartalmuk a történeti és társadalmi feltételek változásával módosul.⁸ Az IHE a 21. században már nem pusztán elméleti vagy erkölcsi diskurzus (egyfajta külső erkölcsi mérce), hanem a katonai cselekvés igazolásának egyik alapvető kerete.⁹

A tanulmány elméleti keretét az igazságos háború klasszikus hagyománya, valamint annak kortárs újraértelmezései adják, különös tekintettel a „hagyományos” és a revizionista megközelítések közötti vitára.¹⁰ E keretet egy olyan funkcionális értelmezés egészíti ki, amely az igazságos háborús gondolkodást nem elsősorban erkölcsi

³ STRACHAN 2013: 1–15.

⁴ IKENBERRY 2011: 59–83.

⁵ IKENBERRY 2011: 187–214.

⁶ COX 1981: 128–130.

⁷ WALZER 2015: 21–44.

⁸ BODA 2019: 66.

⁹ WALZER 2015: 3–21.

¹⁰ WALZER 2015: 21–30; MCMAHAN 2009: 1–18.

mérceként, hanem a háború működését befolyásoló etikai, hadtörténelmi és politikai funkciók összességéként értelmezi.¹¹

Az Egyesült Államok mint domináns globális szereplő működése ebben a tekintetben különösen értékes következtetésekkel szolgálhat, miután a 20. század második felében az IHE korszerű újrafogalmazása – Michael Walzer és más amerikai szerzők munkássága révén – kifejezetten az amerikai stratégiai és politikai környezethez kapcsolódott.¹² A hidegháború utáni időszakban ez a normatív keret vált a globális katonai szerepvállalás egyik fő igazolási nyelvévé, különösen akkor, amikor az Egyesült Államok koalíciós és rendfenntartó szerepben lépett fel. Washington katonai akcióinak nyilvános indoklásában rendszeresen olyan elemek dominálnak, mint az önvédelem, a megelőzés, a civil lakosság védelme vagy a nemzetközi rend fenntartásának szükségessége, amelyek jól ismert normatív motívumok az igazságos háború elméletének klasszikus és kortárs hagyományaiból.¹³

A tanulmány kvalitatív, értelmező jellegű módszertant alkalmazva arra törekszik, hogy az igazságos háborús gondolkodást empirikusan működő legitimációs mechanizmusként ragadja meg egy hegemon világrend kontextusában. A tanulmány nem törekszik kimerítő empirikus lefedettségre, és nem vállalkozik minden 21. századi amerikai katonai akció részletes feldolgozására. A kiválasztás logikája az, hogy olyan dokumentumokra és időszakokra összpontosítson, amelyekben az igazságos háborús gondolkodásra jellemző normatív elemek – például az önvédelem, a megelőzés, a civil lakosság védelme vagy a nemzetközi rend fenntartásának szükségessége – különösen hangsúlyosan jelennek meg.

A vizsgálat nem az egyes katonai műveletek hadműveleti vagy taktikai elemzésére irányul, hanem az azokhoz kapcsolódó nyilvános igazolási narratívákra: elnöki beszédekre, nemzetbiztonsági stratégiákra, kormányzati nyilatkozatokra és koalíciós dokumentumokra. A normatív-politikai diskurzuselemzés révén célja tehát nem az, hogy az amerikai katonai beavatkozásokat erkölcsi – illetve nemzetközi jogi, a *jus ad bellum* formális követelményeinek való megfeleléségi – szempontból minősítse, vagy igazságos-igazságtalan dichotómiába sorolja. Ehelyett azt vizsgálja, hogy milyen igazságosháború-fogalom működik a gyakorlatban az Egyesült Államok 21. századi katonai akcióinak igazolásában, és ez miként értelmezhető az igazságos háborút érintő kortárs elméleti viták keretében.¹⁴

Az igazságos háború elméletének történeti áttekintése

Az igazságos háborúról való szekuláris gondolkodás csírái már az ókori görög és római hagyományban – például Arisztotelész vagy Cicero munkásságában – megjelennek, ezek a háborút nem pusztán erőszakként, hanem normákhoz kötött politikai cselekvésként értelmezik.¹⁵ A keresztény középkorban ez a gondolat teológiai és természet-

¹¹ BODA 2025a: 104–105.

¹² BODA 2019: 66–73.

¹³ RAWLS 1999: 90–99; WALZER 2015: 61–75.

¹⁴ BODA 2025a: 104–105.

¹⁵ BODA 2023a: 25–32.

jogi megalapozást kap: Aquinói Szent Tamásnál az igazságos ok, a legitim autoritás és a helyes szándék hármasa rögzíti, hogy a fegyveres erő mikor tekinthető erkölcsileg megengedhetőnek.¹⁶ A kora újkorban, különösen Grotius nyomán az igazságos háború elmélete a nemzetközi jog és a szuverén államok rendjéhez igazodik. A háború a jogérvényesítés eszközévé válik, miközben megjelenik a „szabályszerű háború” gondolata is.¹⁷ Ez a kettősség – korlátozás és felhatalmazás – a későbbi elméleti vitákban is meghatározó maradt.

A modern nemzetközi rendszer kialakulásával az igazságos háborús gondolkodás egyre szorosabban összekapcsolódott az állami szuverenitás és a nemzetközi rend fogalomrendszerével.¹⁸ A fegyveres erő alkalmazásának erkölcsi megítélése ebben a kontextusban elsősorban a politikai közösségek jogainak védelméhez kapcsolódott, különös tekintettel a területi integritás és a politikai függetlenség megsértésének kérdésére. Ez a hagyomány képezte az alapját annak a kortárs „hagyományos” igazságosháború-elméletnek, amely a 20. század második felében vált dominánssá.¹⁹

A 20. század második felében az igazságos háború elmélete kifejezetten amerikai kontextusban éledt újjá: Michael Walzer és Paul Ramsey a realizmus és a pacifizmus alternatívájaként próbálta megőrizni a háború erkölcsi értelmezhetőségét a modern nemzetközi rendszerben. Walzer szekuláris elmélete a legalista paradigmából indul ki, és a nemzetközi jogot az egyéni és kollektív morális jogok kifejeződéseként értelmezi, így a természetjogi hagyomány modern folytatásának is tekinthető.²⁰ Walzer értelmezésében a háború akkor tekinthető igazságosnak, ha egy államot jogtalan agresszió ér, és a fegyveres erő alkalmazása e jogsértés elhárítására irányul. E felfogás központi eleme az úgynevezett domesztikus analógia, amely az államok közötti erőszakot az egyének közötti önvédelem erkölcsi logikájához hasonlítja.²¹ A hagyományos igazságosháború-elmélet normatív megalapozásában Walzer munkásságát John Rawls egészíti ki, aki az igazságos háború kérdését a liberális nemzetközi rend keretébe illeszti. Rawls felfogásában az erő alkalmazása a jól berendezett népek jogainak védelméhez és a nemzetközi rend fenntartásához kapcsolódik. Az igazságos ok ebben az értelmezésben nem egyéni sérelmekhez, hanem kollektív rendfenntartó funkcióhoz kötődik. Rawls hangsúlyozza az önvédelem és a súlyos jogsértések megakadályozásának legitimitását, miközben elutasítja a háború expanzív vagy büntető jellegű igazolását.²²

A 21. század elején azonban egyre erőteljesebb kihívások érték ezt a hagyományos megközelítést. A kortárs vita másik pólusát a revizionista igazságosháború-elmélet képviseli, amely szerint a háború erkölcsi megítélése nem választható el az egyéni morális felelősség kérdésétől.²³ Jeff McMahan és követői szerint az igazságtalan háborút vívó fél katonái erkölcsi értelemben nem rendelkeznek azonos jogosultsággal

¹⁶ BODA 2019: 66.

¹⁷ BODA 2023b: 135.

¹⁸ BULL 1977: 33–56.

¹⁹ WALZER 2015: 53–61.

²⁰ BODA 2019: 66–72.

²¹ WALZER 2015: 61–63.

²² RAWLS 1999: 90–103.

²³ McMAHAN 2009: 3–10.

az erőszak alkalmazására, még akkor sem, ha betartják a hadviselés szabályait.²⁴ E nézet radikálisan elveti a harcolók erkölcsi egyenlőségének tételét, következetesebb, ám sokkal szigorúbb erkölcsi mércét állít fel, és olyan következtetésekre jut, amelyek lényegében már a hagyományos önvédelem-felfogást is megkérdőjelezi. A revizionista megközelítés filozófiai szempontból koherensnek tűnő alternatívát kínál, ugyanakkor jelentős gyakorlati problémákat vet fel. Az egyéni morális felelősség pontos meghatározása a hadviselés körülményei között természetesen rendkívül nehézkes, ráadásul ez a fajta megközelítés nehezen illeszthető a nemzetközi jog intézményes kereteihez is. Egy hegemon szereplőnek ráadásul olyan normatív nyelvezetre van szüksége, amely egyszerre képes a belföldi támogatás, a koalíciós együttműködés és a nemzetközi legitimáció biztosítására. Hadtudományi szempontból ez azt jelenti, hogy a revizionista elmélet – egyéni felelősségre és szűk arányosságra építő – normatív követelményei aligha alkalmasak a tényleges katonai gyakorlat elemzésére.²⁵

A hagyományos és a revizionista igazságosháború-elméletek közötti vita ezért nem pusztán normatív természetű, hanem a háború igazolásának és értelmezésének kérdését is érinti. E ponton válik különösen relevánssá az a fajta funkcionális megközelítés, amely az igazságos háborús gondolkodást nem erkölcsi ítéletként, hanem etikai, hadtörténelmi és politikai funkciók összességeként értelmezi. A funkcionális megközelítés abból a felismerésből indul ki, hogy az igazságos háborús gondolkodás nem pusztán külső normatív mérce, hanem a háború belső működésének egyik eleme. Az igazságosságra való hivatkozás nemcsak korlátozza a fegyveres erő alkalmazását, hanem egyben lehetővé is teszi azt: értelmezési keretet biztosít a katonai cselekvés számára, és hozzájárul annak politikai és társadalmi elfogadhatóságához. Ebben az értelemben az igazságos háború nem egyszerűen „megítéli” a háborút, hanem részt vesz annak strukturálásában. Boda Mihály funkcionális értelmezése az igazságos háborús gondolkodást három egymással összefüggő funkció – etikai, hadtörténelmi és politikai – összességeként ragadja meg. E funkciók nem egymást kizáró kategóriák, hanem együttesen járulnak hozzá ahhoz, hogy a fegyveres erő alkalmazása értelmezhetővé és igazolhatóvá váljon egy adott politikai közösség és a nemzetközi rendszer számára.²⁶ Ez az értelmezés lehetővé teszi, hogy az igazságos háború elméletét ne a „helyes” és „helytelen” háborúk normatív megkülönböztetéseként, hanem a katonai erő alkalmazását strukturáló legitimációs mechanizmusként vizsgáljuk.

Jelen tanulmány e funkcionális értelmezést alkalmazza az Egyesült Államok 21. századi katonai akcióinak igazolási gyakorlatára vonatkozóan. A walzeri–rawlsi hagyomány és a revizionista kritika közötti feszültség így nem normatív döntési kényszerként, hanem elemzési keretként jelenik meg, amely lehetővé teszi annak feltárását, hogy az amerikai igazolási narratívák milyen igazságosháború-fogalmat működtetnek a gyakorlatban.

²⁴ McMAHAN 2009: 31–38.

²⁵ BODA 2023c: 64.

²⁶ BODA 2025a: 104–109.

Az amerikai katonai akciók igazolási narratívái a 21. században

Az Egyesült Államok 21. századi katonai akcióinak egyik legmarkánsabb sajátossága, hogy igazolásuk következetesen normatív nyelvezetben történik.²⁷ Noha e beavatkozások jelentős része nem klasszikus, formálisan deklarált háborúként jelenik meg, a katonai erő alkalmazását kísérő politikai kommunikáció rendszeresen erkölcsi, jogi és rendfenntartó érvekre épít.²⁸ Ez arra utal, hogy az igazságos háborús gondolkodás nem pusztán elméleti háttérként, hanem aktívan működő igazolási keretként van jelen az amerikai katonai gyakorlatban.²⁹

Az igazolási narratívák nem esetlegesek vagy *ad hoc* jellegűek, hanem visszatérő mintázatokat mutatnak. Ezek a mintázatok jól illeszkednek az igazságos háború klasszikus elemeihez, különösen az önvédelem, a civil lakosság védelme és a nemzetközi rend fenntartásának normatív kategóriáihoz.³⁰

Az önvédelem és a megelőzés normatív összekapcsolása

Az önvédelem az amerikai katonai akciók egyik leggyakrabban hivatkozott igazolási alapja. A 21. század elején azonban e fogalom értelmezése jelentős kiterjesztésen ment keresztül. Az igazolási diskurzusban az önvédelem már nem kizárólag megtörtént fegyveres támadásokra adott reakcióként jelenik meg, hanem a potenciális, jövőbeli fenyegetések megelőzésének erkölcsileg igazolható eszközeként is. Ahogyan a 2002-es amerikai nemzetbiztonsági stratégia (NSS) fogalmaz: „We must be prepared to stop rogue states and their terrorist clients before they are able to threaten or use weapons of mass destruction.”³¹

E narratívában az önvédelem normatív súlya megmarad, miközben időben és térben előretolódik. A katonai erő alkalmazása így egyszerre jelenik meg szükségszerű biztonsági intézkedésként és erkölcsileg legitim cselekvésként. Ez a megközelítés a walzeri–rawlsi hagyomány határterületén mozog: formálisan az önvédelem nyelvezetét használja, miközben annak klasszikus, reaktív értelmezését meghaladja.³²

Az önvédelem normatív kiterjesztése különösen világosan jelent meg a 2003-as iraki invázió igazolásában, ahol a katonai erő alkalmazásának bemutatására nem megtörtént fegyveres támadásra adott reakcióként, hanem a jövőbeli, potenciális fenyegetések megelőzésének erkölcsileg igazolható eszközeként került sor.³³ Ez a megközelítés nem az önvédelem nyelvezetének elvetését, hanem annak normatív újraértelmezését jelentette: az igazolási diskurzus az időben távolabbi és empirikusan bizonytalan fenyegetéseket is az önvédelem kategóriájába vonta. A normatív hangsúly így a közvetlen

²⁷ BODA 2025a: 106.

²⁸ IKENBERRY 2011: 59–83.

²⁹ WALZER 2015: 3–21.

³⁰ WALZER 2015: 51–73; RAWLS 1999: 90–99.

³¹ The White House 2002.

³² WALZER 2015: 58–66; RAWLS 1999: 98–103.

³³ The White House 2003a; WALZER 2015: 80–85.

agresszió elhárításáról a kockázatkezelésre és a rendfenntartás preventív logikájára helyeződött át.³⁴

A civil lakosság védelme mint felhatalmazó igazolás

A civil lakosság védelmére való hivatkozás az amerikai igazolási narratívákban szorosan összekapcsolódik a 2000-es években intézményesülő *responsibility to protect* (R2P) doktrínájával.³⁵ Habár az Egyesült Államok politikai kommunikációja nem minden esetben használta explicit módon az R2P terminológiáját, a doktrína normatív logikája jól felismerhető az igazolási érvek szerkezetében. A katonai erő alkalmazása ebben az értelmezésben nem agresszióként, hanem a súlyos és tömeges jogsértések megakadályozására irányuló rendfenntartó cselekvésként jelenik meg (például a 2011-es líbiai művelet ENSZ BT-felhatalmazásra épülő igazolása; a *mass atrocity prevention* fordulat az Obama-adminisztráció nyilatkozataiban).³⁶

Ez a narratíva lehetővé teszi, hogy a civil lakosság védelme ne pusztán a hadviselés módjára vonatkozó korlátozásként, hanem a katonai beavatkozás jogosságát megalapozó érvként jelenjen meg. A humanitárius indoklás ilyen formában összekapcsolja a *jus in bello* és a *jus ad bellum* normatív elemeit: a civilek védelmének követelménye nemcsak a műveletek végrehajtását szabályozza, hanem magát a fegyveres erő alkalmazását is legitimálja.³⁷ Hasonló igazolási mintázatok figyelhetők meg az Egyesült Államok későbbi katonai fellépéseiben is, ahol a beavatkozás szükségességét a civil lakosság elleni tömeges erőszak megelőzésével indokolják (például az ISIS elleni fellépés humanitárius érvei Irakban és Szíriában; a jezidi civilek védelmére való hivatkozás, „to prevent a potential act of genocide”).³⁸

A civil lakosság védelmére és a humanitárius felelősségre épülő igazolás hadtudományi szempontból jól értelmezhető az igazságos háborús gondolkodás felhatalmazó funkciójaként. Az erkölcsi normák ebben az esetben nem csupán gátat szabnak a katonai erő alkalmazásának, hanem olyan legitimációs keretet biztosítanak, amelyben a fegyveres cselekvés a rend védelmének és a súlyos jogsértések megelőzésének eszközeként jelenhet meg.³⁹

A nemzetközi rend fenntartásának narratívája

Az amerikai igazolási diskurzus további visszatérő és strukturáló eleme a nemzetközi rend fenntartására való hivatkozás. Ebben az értelmezési keretben a katonai erő alkalmazása nem pusztán nemzeti érdekérvényesítésként jelenik meg, hanem olyan cselekvésként, amely a szabályszerű nemzetközi rend stabilitását, a kollektív

³⁴ BULL 1977: 33–56.

³⁵ International Commission on Intervention and State Sovereignty 2001: 1–13.

³⁶ OBAMA 2011.

³⁷ WALZER 2015: 127–136.

³⁸ The White House 2014.

³⁹ BODA 2025a: 109–114.

biztonságot és a közös normák érvényesítését szolgálja.⁴⁰ Ez a narratíva különösen hangsúlyos azokban az esetekben, ahol az Egyesült Államok nem egyedül, hanem koalíciós vagy multilaterális környezetben alkalmaz katonai erőket.

A nemzetközi rend fenntartására való hivatkozás markánsan megjelent az Egyesült Államok afganisztáni katonai szerepvállalásának igazolásában, ahol a katonai fellépést a nemzetközi terrorizmus elleni kollektív önvédelemnek és a globális biztonság védelmének részeként értelmezték.⁴¹ Ebben az esetben a katonai műveletek igazolása túlmutatott a közvetlen nemzeti önvédelem keretén, és a nemzetközi rendet fenyegető strukturális kihívások kezelésének narratívájába ágyazódott.

Hasonló érvelési mintázatok figyelhetők meg az Iszlám Állam elleni katonai fellépés igazolásában is, ahol az Egyesült Államok a katonai erő alkalmazását nem csupán terrorizmusellenes műveletként, hanem a regionális és nemzetközi stabilitást veszélyeztető szereplő elleni rendfenntartó cselekvésként mutatta be (például globális koalíció létrehozása; a Közel-Kelet destabilizációjának megakadályozására való hivatkozás).⁴² A narratíva ebben az esetben is hangsúlyozta, hogy a katonai fellépés a szabályalapú nemzetközi rend védelmét szolgálja, nem pedig egyoldalú hatalmi érdekeket.

Irak esetében a nemzetközi jogi megalapozottság különösen vitatott volt, ami növelte a politikai-normatív igazolások – a fenyegetésmegelőzés és a preventív önvédelem mellett hangsúlyosan megjelenő szabadság és a szabad világ védelmének narratívája – legitimációs jelentőségét. Bush 2003 májusában az iraki műveletet nemcsak a fenyegetés elhárításaként, hanem a szabadság ügyéért és a világ békéjéért vívott küzdelemként is értelmezte („in this battle, we have fought for the cause of liberty, and for the peace of the world”), amelynek eredményeként Irak felszabadítása a terrorizmus elleni tágabb háború egyik állomásává vált. A szabadság előmozdítása ebben az értelmezésben nem pusztán humanitárius célként, hanem a nemzetközi rend stabilizálásának stratégiai eszközeként jelent meg: az amerikai érvelés szerint a szabadság terjedése aláássa a terrorizmus vonzerejét, és összekapcsolja az amerikai értékeket az amerikai biztonsági érdekekkel.⁴³

A nemzetközi rend fenntartásának érvelése különösen explicitté vált azokban a katonai műveletekben, amelyek tengeri és légi dimenzióban zajlottak, és ahol a globális közjavak védelme került előtérbe. Ilyen esetekben a katonai jelenlétet a szabad hajózás, a nemzetközi kereskedelem biztonsága és a nemzetközi jog érvényesülése érdekében alkalmazott rendfenntartó fellépésként igazolták (például hajózási útvonalak védelme; nemzetközi vizeken végrehajtott műveletek igazolása).

E narratíva szorosan illeszkedik a rawlsi értelemben vett rendfenntartó igazságos háború felfogásához, amely az erő alkalmazását a jól berendezett népek közös normáinak és a nemzetközi rend stabilitásának védelméhez köti.⁴⁴ Az amerikai igazolási gyakorlatban a katonai erő alkalmazása így olyan normatív keretbe ágyazódik, amelyben

⁴⁰ IKENBERRY 2011: 187–214.

⁴¹ NATO 2001; United Nations Security Council 2001.

⁴² FINNEMORE–SIKKINK 1998: 895–902.

⁴³ The White House 2003b.

⁴⁴ RAWLS 1999: 90–99.

a hegemon szerep nem dominanciaként, hanem felelősséggént jelenik meg.⁴⁵ A rendfenntartásra való hivatkozás ebben az értelemben nem pusztán retorikai elem, hanem a katonai cselekvés politikai és ideológiai legitimációjának egyik alapvető eszköze.

Hadtudományi szempontból e narratíva jelentősége abban ragadható meg, hogy lehetővé teszi a katonai erő alkalmazását olyan helyzetekben is, ahol a közvetlen önvédelem vagy a humanitárius beavatkozás érvei önmagukban nem lennének elegendők.⁴⁶ A nemzetközi rend fenntartására való hivatkozás így az igazságos háborús gondolkodás egyik legfontosabb felhatalmazó funkciójaként értelmezhető a 21. századi hadviselésben.

Walzeri–rawlsi dominancia és a revizionista elemek hiánya

Az amerikai igazolási gyakorlat elemzése alapján megállapítható, hogy a domináns normatív keret egyértelműen a kollektív jogokra és rendfenntartásra építő igazságos háborús felfogáshoz áll közelebb.⁴⁷ Az igazolások középpontjában az állami és nemzetközi szintű jogsértések, a kollektív önvédelem és a politikai közösségek védelme áll. Ezzel szemben az egyéni morális felelősségre építő revizionista megközelítés elemei csak marginálisan, legfeljebb implicit módon jelennek meg (például a civil áldozatok minimalizálására tett általános utalások).⁴⁸

Ez a különbség nem normatív hiányossággént, hanem funkcionális következményként értelmezhető. Egy hegemon szereplő igazolási gyakorlatában az olyan normatív elméletek, amelyek az egyéni erkölcsi felelősséget helyezik előtérbe, nehezen operacionalizálhatók. Az amerikai narratívák ezért strukturálisan a hagyományos igazságos háborús gondolkodásra támaszkodnak.⁴⁹

Az igazságos háború mint hegemon igazolási keret

Az empirikus példák alapján megállapítható, hogy az igazságos háborús gondolkodás az Egyesült Államok 21. századi katonai gyakorlatában nem pusztán ideológiai kísérőjelenséggént, hanem hegemon igazolási keretként működik.⁵⁰ E megállapítás nem normatív értékítéleten, hanem azon a felismerésen alapul, hogy az igazságos háború nyelvezete strukturálisan meghatározza a katonai erő alkalmazásának politikai értelmezhetőségét és elfogadhatóságát.⁵¹

A hegemon igazolási keret egyik alapvető ismérve, hogy az alternatív igazolási logikák háttérbe szorulnak, miközben egy meghatározott normatív nyelvezet válik uralkodóvá.⁵² Az amerikai igazolási diskurzusban a katonai erő alkalmazása ritkán jelenik

⁴⁵ BODA 2025b 118–124.

⁴⁶ BODA 2025a: 109–114.

⁴⁷ WALZER 2015: 3–21; RAWLS 1999: 90–103.

⁴⁸ MCMAHAN 2009: 31–38.

⁴⁹ MCMAHAN 2009: 3–10; BODA 2025a: 109–112.

⁵⁰ COX 1981: 131–133.

⁵¹ IKENBERRY 2011: 203–214.

⁵² COX 1981: 128–130.

meg nyíltan hatalmi, geopolitikai vagy kizárólag nemzeti érdekekre építő érvelésként. Ehelyett következetesen olyan normatív kategóriákon keresztül mutatják be, mint az önvédelem, a civil lakosság védelme vagy a nemzetközi rend fenntartása. Ez arra utal, hogy az igazságos háborús gondolkodás nem egyetlen lehetséges igazolási keret a sok közül, hanem az a domináns nyelvezet, amelyen keresztül a katonai cselekvés politikailag artikulálható.

A hegemonia második fontos eleme az intézményes beágyazottság. Az igazságos háborúra épülő normatív érvelés nem kizárólag elnöki beszédekben vagy politikai nyilatkozatokban jelenik meg, hanem visszatérő módon strukturálja a stratégiai dokumentumokat, a koalíciós kommunikációt és a nemzetközi fórumokon alkalmazott érvelést. Az önvédelemre, a humanitárius felelősségre vagy a rendfenntartásra való hivatkozás így nem *ad hoc* retorikai eszköz, hanem intézményesen stabilizált igazolási minta, amely időben és adminisztrációkon átívelően is fennmarad.⁵³

A hegemon igazolási keret további ismérve a koalícióképző és normateremtő képesség. Az igazságos háborús gondolkodás olyan közös normatív nyelvet biztosít, amely lehetővé teszi a katonai fellépés nemzetközi értelmezhetőségét és elfogadtatását. A koalíciós műveletek esetében ez különösen jelentős: a katonai részvétel igazolása nem kizárólag nemzeti narratívákra épül, hanem olyan univerzalizálható normákra, amelyek más államok számára is elfogadhatóvá teszik a fellépést. Ebben az értelemben az igazságos háború nyelvezete nemcsak igazol, hanem össze is köt, és elősegíti a kollektív cselekvést.

Negyedikként a hegemon jelleg abban is megmutatkozik, hogy az igazságos háborús gondolkodás meghatározza a legitim vita kereteit.⁵⁴ A katonai beavatkozásokkal kapcsolatos kritika jellemzően nem magát az igazságos háborús keretet kérdőjelezi meg, hanem azon belül mozog: az önvédelem szükségességét, a civil lakosság védelmének hatékonyságát vagy az arányosság betartását vitatja. Ez arra utal, hogy az igazságos háború normatív horizontja adottként jelenik meg, amelyen belül zajlik a politikai és szakmai vita. Egy igazolási keret akkor válik hegemonná, amikor már nem alternatívák versengenek egymással, hanem a vita is az adott keret fogalmi határain belül marad.

Végül hadtudományi szempontból a hegemon igazolási keret jelentősége abban ragadható meg, hogy strukturális feltételévé válik a katonai erő alkalmazásának. Az igazságosságra való hivatkozás hiánya nem pusztán erkölcsi problémát, hanem politikai és stratégiai kockázatot jelenthet. Az igazságos háborús gondolkodás ebben az értelemben nem csupán a katonai cselekvés utólagos értelmezését szolgálja, hanem előzetesen is befolyásolja annak tervezhetőségét, kommunikálhatóságát és fenntarthatóságát.⁵⁵

E megfontolások alapján az igazságos háborús gondolkodás az Egyesült Államok 21. századi katonai gyakorlatában nem egyszerű ideológiai legitimációként, hanem hegemon igazolási keretként értelmezhető. Olyan normatív struktúráról van szó, amely egyszerre határozza meg a katonai cselekvés igazolásának nyelvezetét, intézményes formáit és a legitim politikai vita határait.

⁵³ FINNEMORE-SIKKINK 1998: 895–901.

⁵⁴ IKENBERRY 2011: 67–79.

⁵⁵ BODA 2025a: 109–112.

A Trump-éra mint a hegemonikus igazolási keret megbomlása

A 2000-es és a 2010-es évekkel ellentétben a Trump-adminisztráció időszaka több tekintetben eltérést mutat a korábbiakban felvázolt, igazságos háborús gondolkodásra épülő hegemonikus igazolási kerettől. A katonai erő alkalmazásának és fenntartásának indoklása – különösen Trump 2025-ben indult második elnökségének előrehaladásával – immár érzékelhetően kevésbé normatív, és sokkal inkább tranzakcionális logikára épült.

A Trump-éra politikai kommunikációjában a katonai jelenlét és a biztonsági garanciák nem elsősorban a nemzetközi rend fenntartásának vagy a közös normák védelmének eszközeiként jelentek meg, hanem költség-haszon logika mentén értelmezett erőforrásként.⁵⁶ A szövetségi kapcsolatok igazolása során gyakran háttérbe szorult az igazságosságra, a kollektív biztonságra vagy a rendfenntartásra való hivatkozás, és helyette a méltányos teherviselés és a nemzeti érdek közvetlen érvényesítése került előtérbe (például a NATO-val kapcsolatos nyilatkozatok; a csapatkivonások kilátásba helyezése).⁵⁷

A Trump-adminisztráció második ciklusában ugyanakkor megjelent egy ettől részben eltérő, de továbbra sem klasszikus rendfenntartó igazolási minta is: a narkoterrorizmus elleni fellépés civil társadalmat és nemzeti közösséget védő narratívája. A kartelleket és más transznacionális bűnszervezeteket külföldi terrorszervezetként vagy globális terroristaként kezelő 2025. januári elnöki rendelet a kartelleket nem pusztán szervezett bűnözői szereplőként, hanem aszimmetrikus hadviselésre képes, államokat destabilizáló és az amerikai társadalom biztonságát fenyegető szereplőként írta le. A dokumentum a fellépés célját az amerikai nép, az Egyesült Államok területi integritása és a nyugati félteke nemzetközi rendjének védelmének határozta meg, vagyis a narkoterrorizmus elleni érvelés a katonai és biztonsági cselekvést a civil társadalom védelmének nyelvezetével kapcsolta össze.⁵⁸ Ugyanez az igazolási logika jelenik meg a 2026. januári venezuelai katonai beavatkozás esetében is, amelyet az amerikai kormányzat a Maduro-rezsimhez kapcsolódó narkoterrorizmus és kábítószer-kereskedelem elleni fellépésként, illetve az amerikai társadalom biztonságának védelmének igyekezett keretezni.⁵⁹

Ez az igazolási gyakorlat nem egy alternatív normatív keret kialakulását jelzi, hanem inkább a hegemonikus igazolási keret részleges felfüggesztését. A Trump-adminisztráció retorikájában a katonai cselekvés gyakran nem igényel erkölcsi vagy rendfenntartó igazolást, hanem önmagában a nemzeti érdek elegendő indokként jelent meg. Ez a megközelítés ugyanakkor nehezen összeegyeztethető a koalíciós hadviselés és a nemzetközi legitimitáció követelményeivel.⁶⁰

Hadtudományi szempontból a Trump-éra tehát valójában – negatív lencsén keresztül ugyan, de – láthatóvá teszi a hegemonikus igazolási keret működését: az igazságos háborús gondolkodás háttérbe szorulása nem a katonai erő alkalmazásának normatív

⁵⁶ TRUMP 2018.

⁵⁷ U.S. Department of Defense 2018; TRUMP 2018.

⁵⁸ The White House 2025.

⁵⁹ OLAY 2026.

⁶⁰ EWING 2025.

felszabadulását eredményezte, hanem éppen ellenkezőleg, politikai és stratégiai törésvonalakat hozott létre az amerikai szövetségi rendszerben és a nemzetközi legitimitás terén.⁶¹ Ez arra utal, hogy az igazságos háborús gondolkodás hiánya önmagában is strukturális kockázatot jelenthet egy hegemon szereplő számára.⁶²

Ebben az értelemben a Trump-éra nem cáfolja, hanem megerősíti azt a megállapítást, hogy az igazságos háborús gondolkodás a 21. században hegemonikus igazolási keretként működik.⁶³ A normatív igazolás részleges elutasítása ugyanis nem stabil alternatívát hozott létre, hanem a hegemon szerep gyakorlásának korlátaira és törekenségére világított rá.⁶⁴

Összegzés

Az igazságos háborús gondolkodás a 21. századi hadviselésben nem pusztán normatív elméletként, hanem empirikusan megfigyelhető igazolási mechanizmusként működik.⁶⁵ Az elemzés az Egyesült Államok katonai akcióinak igazolási narratíváira összpontosított annak vizsgálatával, hogy ezek miként illeszkednek az igazságos háború kortárs elméleti vitáihoz. A kiinduló feltevés szerint az igazságosságra való hivatkozás a kortárs hadviselésben a katonai erő alkalmazásának egyik strukturális feltételévé vált.⁶⁶

Noha a walzeri–rawlsi hagyomány és a revizionista igazságosháború-elméletek eltérő normatív logikát képviselnek – míg előbbi az állami és kollektív jogokból indul ki és a nemzetközi rend stabilitására helyezi a hangsúlyt, utóbbi az egyéni morális felelősséget állítja a középpontba –, jelen írás nem e vita eldöntésére vállalkozott, hanem arra, hogy feltárja: e normatív keretek közül melyek bizonyulnak működőképesnek a katonai gyakorlat igazolásában.

Az empirikus elemzés alapján megállapítható, hogy az Egyesült Államok 21. századi igazolási narratívái döntően a kollektív jogokra és a rendfenntartásra építő igazságosháború-felfogáshoz állnak közelebb. Az önvédelem, a civil lakosság védelme és a nemzetközi rend fenntartása olyan visszatérő normatív elemekként jelentek meg, amelyek a katonai erő alkalmazását nem pusztán stratégiai szükségszerűségként, hanem erkölcsileg és politikailag igazolható cselekvésként értelmezték. A revizionista megközelítés egyéni felelősségre építő normatív követelményei ezzel szemben csak marginálisan és többnyire implicit módon jelentek meg a gyakorlatban.

Ez a különbség hadtudományi szempontból nem normatív hiányosságként, hanem funkcionális következményként értelmezhető. Egy hegemon szereplő katonai gyakorlata olyan igazolási keretet igényel, amely egyszerre biztosítja a belföldi politikai támogatást, a koalíciós együttműködést és a nemzetközi legitimitációt. Az egyéni morális felelősségre építő normatív elméletek e követelményekkel nehezen összeegyeztethetők, míg

⁶¹ WILLIAMS 2025: 960–962.

⁶² IKENBERRY 2011: 203–214.

⁶³ BRANDS 2017: 17–18.

⁶⁴ BODA 2025b: 121–124.

⁶⁵ BODA 2025a: 104–105; 109–112.

⁶⁶ The White House 2002, 2015, 2017.

a kollektív jogokra és rendfenntartásra építő igazságosháború-felfogás alkalmasabbnak bizonyul e funkciók betöltésére.

A tanulmány funkcionális megközelítése – amely az igazságos háborús gondolkodást etikai, hadtörténelmi és politikai funkciók összességeként értelmezi – lehetővé tette, hogy az igazságosság ne külső normatív mérceként, hanem a hadviselés politikai és ideológiai működésének részeként jelenjen meg. Az empirikus elemzés azt mutatta, hogy az igazságos háború nyelvezete nem pusztán kísérő diskurzus, hanem a katonai erő alkalmazásának strukturális feltétele: meghatározza annak kommunikálhatóságát, koalíciós elfogadhatóságát és politikai fenntarthatóságát.

A Trump-adminisztráció időszakának vizsgálata fontos kiegészítést nyújt e következtetésekhez. A normatív igazolás részleges háttérbe szorulása és a tranzakcionális kül- és biztonságpolitikai logika előtérbe kerülése nem a hegemonikus igazolási keret érvénytelenítését, hanem annak megbomlását jelezte. A katonai erő nyíltan érdekalapú igazolása politikai és stratégiai feszültségeket eredményezett a szövetségi rendszerben és a nemzetközi legitimitáció terén, ami arra utal, hogy az igazságos háborús gondolkodás hiánya önmagában is strukturális kockázatot jelent egy hegemon szereplő számára.

Összegzőként megállapítható, hogy az igazságos háborús gondolkodás a 21. században nem csupán normatív elmélet, hanem a hadviselés egyik működési feltétele. Az Egyesült Államok katonai gyakorlatában e gondolkodás hegemonikus igazolási keretként működött, amely meghatározta a katonai cselekvés nyelvezetét, intézményes formáit és a legitim politikai vita határait. A Trump-éra e keret törekénységére világít rá, de látszólag nem kínál valóban működőképes alternatívát, ami tovább erősíti azt a következtetést, hogy az igazságos háborús gondolkodás a kortárs hadviselés egyik kulcsfontosságú strukturális eleme.

Felhasznált irodalom

- BODA Mihály (2019): Az igazságos háború elméletének újrafelfedezése a 20. század második felében: Paul Ramsey és Michael Walzer. In GÖCZE István (szerk.): *Keresztény teoretikusok, államférfiak és katonák háborúelméletei*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem, 63–78.
- BODA Mihály (2023a): *A háborús ideológiák története. A háború igazolása Nyugat-Európában és Magyarországon az ókortól a 20. század végéig*. Budapest: Ludovika. Online: https://doi.org/10.36250/01102_00
- BODA Mihály (2023b): Az igazságos háború elmélete és a teremtsévédelem: az igazságos háború elméletének története a középkortól a 20. századig a teremtsévédelem szempontjából. *Hadtudományi Szemle*, 16(4), 123–137. Online: <https://doi.org/10.32563/HSZ.2023.4.6>
- BODA Mihály (2023c): A teremtsévédelem és az igazságos háború elmélete: az elmélet kortárs formája. Jeff McMahan revizionista elmélete. *Hadtudomány*, 33(4), 57–72. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2023.33.4.57>
- BODA Mihály (2025a): Háború és igazságosság. Az igazságos háborús gondolkodás jelentősége a 21. században. *Honvédségi Szemle*, 153(3), 103–119. Online: https://real.mtak.hu/220120/1/008_BodaMihaly.pdf

- BODA Mihály (2025b): A „hadszintérháborútól” a hibrid háborúig. *Honvédségi Szemle*, 153(6), 114–133.
- BRANDS, Hal (2017): The Unexceptional Superpower: American Grand Strategy in the Age of Trump. *Survival*, 59(6), 7–40. Online: <https://doi.org/10.1080/00396338.2017.1399722>
- BULL, Hedley (1977): *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-24028-9>
- COX, Robert W. (1981): Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126–155. <https://doi.org/10.1177/03058298810100020501>
- EWING, Giselle Ruhyyih (2025): Trump Casts Doubt on NATO Security Agreement: 'If They Don't Pay, I'm Not Going to Defend Them'. *Politico*, 2025. március 6. Online: www.politico.com/news/2025/03/06/trump-nato-security-agreement-00216984
- FINNEMORE, Martha – SIKKINK, Kathryn (1998): International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), 887–917. Online: <https://doi.org/10.1162/002081898550789>
- IKENBERRY, G. John (2011): *Liberal Leviathan. The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton: Princeton University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt7rjt2>
- International Commission on Intervention and State Sovereignty (2001): *The Responsibility to Protect*. Ottawa: International Development Research Centre. Online: <https://idrc-crdi.ca/en/books/responsibility-protect-report-international-commission-intervention-and-state-sovereignty>
- KALDOR, Mary (2012): *New and Old Wars. Organized Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.
- MCMAHAN, Jeff (2009): *Killing in War*. Oxford: Oxford University Press. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199548668.001.0001>
- NATO (2001): *Statement by the North Atlantic Council*. 2001. szeptember 12. Online: www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2001/09/12/statement-by-the-north-atlantic-council
- OBAMA, Barack (2011): Remarks on the Situation in Libya. *The White House*, 2011. március 28. Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/03/28/remarks-president-address-nation-libya>
- OLAY, Matthew (2026): Trump Announces U.S. Military's Capture of Maduro. *U.S. Department of War*, 2026. január 3. Online: www.war.gov/News/News-Stories/Article/Article/4370431/trump-announces-us-militarys-capture-of-maduro/
- RAWLS, John (1999): *The Law of Peoples. With „The Idea of Public Reason Revisited”*. Cambridge: Harvard University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctv1pncngc>
- STRACHAN, Hew (2013): *The Direction of War. Contemporary Strategy in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107256514>
- The White House (2002): *The National Security Strategy of the United States of America*. Online: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>

- The White House (2003a): *President Says Saddam Hussein Must Leave Iraq Within 48 Hours*. 2003. március 17. Online: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/03/20030317-7.html>
- The White House (2003b): *President Bush Announces Major Combat Operations in Iraq Have Ended*. 2003. május 1. Online: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/05/20030501-15.html>
- The White House (2014): *Statement by the President*. 2014. augusztus 7. Online: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/08/07/statement-president>
- The White House (2015): *National Security Strategy*. Online: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf
- The White House (2017): *National Security Strategy of the United States of America*. Online: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- The White House (2025): *Designating Cartels and Other Organizations as Foreign Terrorist Organizations and Specially Designated Global Terrorists*. 2025. január 20. Online: www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/designating-cartels-and-other-organizations-as-foreign-terrorist-organizations-and-specially-designated-global-terrorists/
- TRUMP, Donald J. (2018): Remarks by President Trump and NATO Secretary General Jens Stoltenberg at Bilateral Breakfast. *The White House*, 11 July 2018. Online: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-nato-secretary-general-jens-stoltenberg-bilateral-breakfast/>
- United Nations Security Council (2001): *Resolution 1368 (2001)*. 2001. szeptember 12. Online: [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001))
- U.S. Department of Defense (2018): *Summary of the National Defense Strategy of the United States of America*. Online: <https://media.defense.gov/2020/May/18/2002302061/-1/-1/1/2018-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-SUMMARY.PDF>
- WALZER, Michael (2015): *Just and Unjust Wars. A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books.
- WILLIAMS, Michael C. (2025): The Crisis of the Conservative International Order. *International Affairs*, 101(3), 947–965. Online: <https://doi.org/10.1093/ia/iaf011>